

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

HACI BEKTAŞ VELÎ

Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Güz
Autumn 2005/35

KARADENİZ ÇEPNİLERİ 3: ŞALPAZARI VE GÜRGENTEPE

Alemdar YALÇIN
Başak UYSAL
Güzzade DİKEROĞLU

ÖZET

Bu yazıda Şalpazarı ve Gürgentepe çizgisinde yapılan Çepni araştırmalarının sonuçları yer almaktadır. Akören mahallesinde katılan bir yas cemine ait izlenimler de yine yazı içerisinde bulunmaktadır.

ABSTRACT

The outcomes of the results of the researches which have been done on the line of Şalpazarı and Gürgentepe are presented in this writing. The impressions about the cem ceremony for mourning that was practised in Akören District are also told.

Anahtar Kelimeler: *Yas Cemi, Gürgentepe, Şalpazarı, Çepni.*

Key Words: : *Cem of Mourning, Gürgentepe, Şalpazarı, Çepni.*

Çepniler başlangıçta sadece Doğu Karadeniz’de yoğun olarak, şu anda ise İzmit ve Kandıra dahil olmak üzere bütün Karadeniz yöresinde yaşamaktadırlar. Geçirdikleri sosyo kültürel değişime rağmen kimliklerini henüz korumaya devam etmektedirler. Ancak anlayış bakımından aralarında gittikçe kökleşmeye başlayan derin bir ayrılık bulunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle Batı Karadeniz yöresinde Çepniler kendilerinin daha çok Alemdar, Bayraktar veya Sancaktar olarak anılmasını, bu kimliklerinin öne çıkmasını tercih etmektedirler. Halk arasında 93 Harbi olarak bilinen 1877/1878 Osmanlı Rus Savaşı, Çepniler üzerinde büyük bir darbe olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti’nin Doğu Karadeniz yöresinin güvenliğinden sorumlu tuttuğu ve yetkilerle donattığı Çepniler doğal olarak Ruslara karşı büyük bir direniş içine girmişler, bu direniş başarılı olamayınca büyük bir göç faciası yaşamışlardır. Bu göçün ilk durak noktası Trabzon Şalpazarı olmuştur. Şalpazarı merkez ve köylerinin tamamı halen Çepni’dir ve bu kimliği taşıdıklarını ifade etmekte ve bundan gurur duymaktadırlar. Ancak kendilerinin Alevi olmadıklarını geleneklerinin Alevi kültür ve geleneklerine çok benzediğini öne sürmektedirler.

Bu bölgede yaptığımız araştırmada Çepniler üzerine daha önce yapılan araştırmalardan ve ilçe tanıtım kılavuzundan söz etmişlerdir. İlçe tanıtım rehberi *Her*

Yönüyle Dünden Bugüne Ağasar Şalpazarı adıyla Oğuzlar'ın 24 kolundan biri olan Çepnileri, Şalpazarı'nı ve onların tarihlerini, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini tanıtmaktadır. Ancak bizim belirlediğimiz sistematik dağılım ve kültürel dağılıma konusunda ciddi bir bilgileri bulunmamaktadır. Sözlü kültürde bulunan ve Karadeniz'in bütün yörelerinde ses ve görüntü kayıtları ile belirlediğimiz bir başka nokta da Çepni Beylerinin *Paşa* unvanı taşımasıdır. Son temsilcileri olan ve Ruslara karşı direnen Cemal Paşa gelenekten gelen bir paşadır. Ruslara karşı Gümüşhane'den Şal Pazarına kadar direnmişler, direniş başarılı olamayınca Çepnilerin Güvenç Abdal'a verilmiş olan kutsal sancağını Geyikli köyüne gömdükten sonra dağılmışlardır.

Bu dağılışı son 150 yılın en önemli ve acılı bir göçünü de beraberinde getirmiştir. Çepnilerin bir kısmı kimliklerini ifade etmeksizin Trabzon, Çaykara, bir kısmı Rize, bölgesine yayılmışlar; Vakfı kebir, Akçaabat, Ordu Gürgentepe ve Gölköye yerleşmişlerdir. Gölköy ve Gürgentepe, Çepniler açısından çok önemli bir merkezdir.

Karadeniz'de yapılan Çepniler ve Güvenç Abdal Ocağı ile ilgili alan araştırmasının son durağı olan Ordu Gürgentepe'deki araştırmamıza Akören mahallesinden Kâzım Taşpınar Dede (Çolak Kâzım) kaynaklık etti.

Kâzım Dede, Çantacı Muharrem ile akraba olduğunu ve onların da kendilerinin de Güvenç Abdal'a bağlı olduğunu söylüyor. Çantacı Muharrem Çepniler ve Güvenç Abdal Ocağı için kilit bir isimdir. Çünkü Çantacı Muharrem bütün Çepnileri göç ettikleri ve dağıldıkları yörelerde ziyaret eden onların görgüsünü yapan son kişidir. Çantacı Muharrem Dede'nin ölümünden sonra Çepniler arasındaki bağlantı kopmuş, görgü ve cemlerinin yürütülebilmesi için Hacıbektaş Çelebilerine başvurmuşlardır.

Çepnilerin görgüsüne ilk katılan Hacıbektaş Çelebisi Ahmet Cemalettin Çelebi'dir. Ahmet Cemalettin Çelebi Gürgentepe ve yöresindeki cemlerde erkân yürütmede çok önemli olan *Erkan Çubuğu* (İmam Rıza) geleneğini değiştirerek *Pençe-i Ali Aba* adı verilen pençeli erkâna geçmiştir. Bu geçişle birlikte bir kısım Çepniler Güvenç Abdal'dan beri gelen ve Erdebil sürecinin devamı anlamına gelen *erkân çubuğu* ile erkân yürütürken bir kısmı ise pençeli sürecine dönmüşlerdir. Bu kol Hacıbektaş'ta Yusuf Ulusoy'a bağlıdır. Bu yüzden de aralarında ciddi bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Düzce Gölyaka çevresi ise geleneğine bağlı olarak *Erkânlı Sürek* yürütmektedir ve bu erkân Veliyyeddin Ulusoy tarafından görülmektedir. Gürgentepe, bu bakımdan çok önemlidir.

Araştırma ekibimiz Gürgentepe'ye akşama doğru gelebilmiş ve Gürgentepe Belediye Başkan yardımcısının da yol göstermesiyle bir cenaze erknına katılmamız mümkün olmuştur. Bu cenaze erknında, kendilerinden ricamız üzerine cenaze erknında olmadığı hlde bize semah ve bazı diğer cem ritüellerini de göstermişlerdir. Gürgentepe'nin Akören mahallesinde yapılan erkânı Kazım Dede yürütmüştür.

Kâzım Dede'nin babasının lkabı *Yaralıoğulları* olarak kabul edilmiş. Bu lakbın hikyesini Kâzım Dede şöyle anlatıyor:

"Ruslar, Harşit'e gelip Kürtün' bastığı zaman dedemin malları varmış. Rusların malları almasına karşı koymak için savaşırken kimi baltayla kimi silahla yaralanmış. Bu nedenle *Yaralıoğulları* ismini almışlar."

Kâzım Dede'nin büyük dedesinin adı Mustafa, kendi dedesinin adı ise Ali. Kürtün'den gelen dedesinin adını bilmiyor. Kendi babası da dede olarak erkân yürütmüş.

Niksar Geyikgl köyünde, Kılığeliş'te ve özellikle Bozren'de Güvenç Abdal Ocağından dedeler olduğunu, Malatya-Mineyik Ocağından gelenlerin ise erkânı yürüttüğünü söylüyor. Niksar'daki Güvenç Abdal Ocağı dedeleri olarak ise Gazalefe'den Deli şıhlılar'ı örnek olarak gösteriyor. Kâzım Dede, en yakın akrabaları olarak *olakoğulları* diye anılan slaleyi gösteriyor. Kâzım Dede, Niksar-Gazalefe'de Ali Duran isimli bir dedenin erkânı yürüttüğünü söylüyor. Kâzım Dede'nin saydığı bu köylerin bir ortak özelliği de gençlerinin genellikle köyü terk edip İstanbul'a gitmesi ve zamanla köyde yaşlı nüfusun da azalması.

Gürgentepe'de bulunan Akören mahallesinde gözleme şansı yakaladığımız erknda bayanlar, başlarını örtünün iki ucu da öne düşecek şekilde rtyorlar. Buna ek olarak, erkekler de başı açık ceme giremiyor. Kâzım Dede, atalarını (On İki İmam) rnek göstererek onların da başlarının sarılı olduğunu söylüyor.

Kâzım Taşpınar Dede

Yapılan *cenaze erkânı* ailenin erkeğinin annesi Hanşan Hanım'ın 93 yaşında vefatı üzerine düzenlenen bir erkândı. Bu yas töreni ölümün 7., 40. ve 52. günlerinde yapılmakta ve yedi sene boyunca senede bir kere tekrarlanmaktadır. Yedi sene boyunca yapılan bu uygulamaya da *Senne Başı Davet* denilmektedir. Erkânda gelenekte olduğu gibi gülbank okunmakta ve ölü yemeği yenilmekteydi.

Ölü yemeğinde yöresel bir yemek olup kuru fasulye, dövülmüş buğday, tavuk eti, tuz ve undan yapılan keşkek yemeğinin yanı sıra pilav, fasulye yemeği, şehriye çorbası, börek, biber dolması ve cacık yenildi. Ölü yemeğinde sunulan yemekler büyük tencere ve kazanlarda pişirilmiş olup her gelen misafire büyük bir misafirperverlikle ikram edildi. Yemekten sonra misafirler ve ev halkı, yas erkânı için toplandılar ve dedenin işaretiyle erkân başladı. Bize gösterilen bu erkânın yanı sıra dedenin ve ev sahiplerinin izin vermesi üzerine semah gösterileri yapıldı. Semahlarda iki kadın ve iki erkek semaha çıktılar ve yaptıkları semah Tokat Hubyar ocağı semahını andırmasına rağmen ondan daha farklı özellikler de taşıyordu.